

Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat

- Mazhar BAĞLI*
- Aysan SEVER

Özet

Bu çalışmada; levirat ve sororat tipi evliliklerin sosyo-kültürel nedenleri ve sonuçları araştırılmaktadır. Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa örneklerinde yapılan araştırmada, bu evliliklerin neden olduğu/olabileceği temel toplumsal çatışma alanları ile bu evliliği yapmış olanların yaşadıkları rol çatışmalarına; yapılan görüşme ve uygulanan anketlerden elde edilen bilgiler çerçevesinde değinilmeye çalışılmaktadır. Konuya ilişkin var olan "ölen kişinin eşinin, çocuklarının ve malının aynı toplumsal grup içinde kalmasının sağlanması" şeklindeki genel yargı ve tez, elde edilen bulgular ışığında istatistikî verilerden hareketle analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda bu evliliklerin aile baskısı ile yapıldığı, evliliği yapanların gelir düzeylerinin düşük olduğu, son evliliklerinden dolayı rol çatışması yaşadıkları ve evliliklerinden tatmin olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. **Anahtar kelimeler:** Aile, Evlilik Çeşitleri, Levirat, Sororat.

Summary

In this survey, we attempted to find out the reasons behind and the social problems caused by Levirat and Sororat types of marriages which are common in Diyarbakır, Mardin and Şanlıurfa. The main reasons for the Levirat and Sororat type marriages and the major existing and probable social conflicts resulting from these types of marriages were investigated. In the literature, Levirat is referred to as the (forced) marriage of a widow to her brother-in-law, in order to support and protect the children, and let them continue living within the same protective family. Similarly, Sororat is referred to the (forced) marriage of the widower with his adult sister-in-law; assuming that she can be a good mother to her sister's children and that she can protect them. According to the major theory about levirat and sororat, these marriages are done to keep the widow(er), the children and her/his inheritance within the same sociological group. As a result of this research it has been found that, these marriages are made by enforcement of families, the income of the marryign partners are very low, they experience a role conflict because of their last marriage, and that they are not satisfied by their marriage. **Key vvords:** Family, Types of Marriages, Levirate, Sororate.

Yrd.Doç.Dr. Dicle Üni. Fen Ed. Fak. Sosyoloji Bölümü
Prof.Dr. Toronto Üni. Sosyoloji Bölümü, Toronto-KANADA

" Bu proje, Dicle Üniversitesi Araştırma Planlama Proje Koordinatörlüğü ile Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC) tarafından desteklenmiş ve aynı zamanda DÜAPK'ın belirlediği jüri tarafından da onaylanmıştır."

1.1. Giriş

Aile, sosyoloji literatüründe üzerinde en çok durulan temel kurumlardan birisidir. Çünkü toplumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalizasyonun en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapı ailedir. Ailenin bu pozisyonundan dolayı da o, çoğunlukla toplumun küçük bir örneği, prototipi olarak kabul edilir.* Kuşkusuz, ailedeki değişim ve dönüşümü anlamak, toplumdaki değişim ve dönüşümleri de anlamada önemli katkılar sağlayacaktır. Aynı zamanda ailenin sahip olduğu temel yapısal özellikler de toplum hakkında genel geçer ifadelerde bulunmaya öncülük edebilirler. Sosyolojinin kurucularından Le Play de aileyi toplumun en küçük birimi, sosyal hücre olarak görür. Bütün toplumların en eskisi ve tek sosyal olan topluluğudur aile. Ailenin nasıl ortaya çıktığı konusu ise tartışmalıdır. Aile, insan doğasının bir gereği olarak mı doğmuştur yoksa tarihsel ve toplumsal koşulların dayatmasıyla mı ortaya çıkmıştır? Bu sorun, genelde üç temel insani konuyu içeren bir tartışma alanında ele alınır. İki, çiftleşmenin, fizyolojik bir ihtiyaç olduğu ve bu ihtiyacın giderilmesinin hangi referanslarla çevrelendiği. İkincisi, ailenin ürettiği temel toplumsal yapının insan doğası ile olan ortak paydalarının olup olmaması (Lundberg, 1970:110) ve diğeri de üretim ilişkilerinin toplumsal değişim ve yapılanmaları nasıl şekillendirdiğidir.

Toplumların sahip oldukları farklılıkları aile ekseninde ele aldığımızda; her toplumun kendine özgü bir aile yapısının var olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Aile yapılarındaki bu farklılığın en önemli nedenlerinden birisi farklı toplumsal değerler ve ilişkilidir. Toplumun sahip olduğu normatif yapılar evlilik çeşitleri ve evlilikle kazanılan statüleri belirler.

Aile, özel mülkiyetin, klasik anlamda yöneten-yönetilen ilişkisinin de kaynağı olarak kabul edilir. Çünkü insanın soyut anlamda egemen olma (tahakküm etme) duygusunu güçlendiren ve şekillendiren "sahip olma durumu"nu somutlaştıran pratikleri üreten bir alan olarak da kabul edilir. Bu aynı zamanda insanın sahip olduğu ilkel duyguların (cinsellik ve özel mülkiyet gibi) belli normlara bağlı olarak toplumsallaşmasını da sağlayan bir süreci kapsamaktadır. Dini öğretilerde aileye olan güçlü vurgunun sebebi, onun cinselliği meşru kılan önemli bir kurum olması ve kutsal sayılan "insan türü"nü devamını sağlamasıdır. Aynı zamanda kültürün üretilip, bir

sonraki nesile öğrenme yolu ile aktarıldığı (Ozankaya, 1997:215) ve buna bağlı olarak da bir toplumsal organizasyonun somutlaştığı bir alandır. Bu öneminden dolayı da aile, sosyal bilim(cilerin önemle üzerinde durduğu bir konudur. Nitekim aile ile ilgili konulardaki literatür de hayli zengindir. Ancak, son zamanlarda bu konu daha mikro ilişki biçimlerinden hareketle ele alınmaya çalışılmaktadır ve bu çalışmaların daha da analitik olacağı düşünülmektedir. Bizim de temel amacımız, Türkiye'nin kimi bölgelerinde yaygın bir şekilde rastlanan ama literatürlerde fazla bahse konu olmayan bu durumu/konuyu adı geçen yaklaşım temelinde araştırmak ve aynı zamanda da konu ile ilgili literatüre mütevazı bir katkı sağlamaktır. Araştırmanın temel amacı, levirat ve sororat tipi evliliklerin ailede kim tarafından istendiği, niçin istendiği ve gerçekleştirildiği, tarafların buna reaksiyonlarının ne olduğu, bu evlilikten beklenen toplumsal faydanın bireyleri feda edecek boyutlara varacak bir düzeyde bir kabule sahip olup olmadığı ve bu evliliklerin çocuklara nasıl yansıtıldığını irdelemektir.

11.1. Kavramsal Ve Kuramsal Çerçeve

11.1.1 Levirat

Dul kadının ölmüş olan kocasının erkek kardeşi ile evlenmesi/evlendirilmesidir. Bir erkek öldüğünde geride eşi ve çocukları kalıyorsa, bunlara daha iyi bakacak ve aile bütünlüğünü de bozmayacak bir evlilik yaptırılma amacına yönelik olarak yapılan bu evlilikler, genelde evliliği yapanlardan çok, ailenin kararı ile gerçekleşmektedir.

11.1.2 Sororat

Karısı ölen erkeğin ergen olan baldızı ile evlenmesine sororat denir. Sororat, çocuklara en iyi anneliği yapacak kişinin çocukların teyzesi olabileceği düşüncesinden hareketle yapılır ve burada da amaç kız alıp veren ailelerin arasında kurulmuş olan akrabalık ilişkisinin devamını sağlamaya yöneliktir. Evliliğin, bireysel işlevlerinden

çok toplumsal işlevleri birinci düzeyde bir hedef olduğundan bu evliliklerde ailelerin kararı daha ön plandadır.

11.1.3 Aile

Ailenin evrensel bir tanımını yapmak güçtür. Çünkü tarih boyunca ailenin gerek yapısında gerekse de işlevinde ciddi değişimler meydana gelmiştir (Aydın,

2000:35-36) ve bundan dolayı da aslında aile, tartışmalı bir alandır. Ancak tüm tartışma ve eleştirilere rağmen ailenin, insan için var olan ortak paydalar çerçevesinde tanımlanabilir bir toplumsal olgu olduğu da unutulmamalıdır. Her şeyden önce aile, toplum içindeki bireyler için roller ve statüler üreten bir mekanizmadır. Aile, evlilik veya kan bağı ile birlikte yaşayan gruba denir (Hançerlioğlu, 1996:13). Aile, sadece bağlılıkla ilgili değil, aynı zamanda düşünülerek ve planlanarak yapılan birlikteliktir.

"Toplumsal yaşamın ana unsurlarından olan aile, ana-baba çocuklar ve tarafların kan akrabalarından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir kurumdur. Aile yaşamsal niteliği gereği toplumsal kurumlar içinde birinci sırayı almaktadır. Çünkü ailenin görevlerinden biri insan türünü üretmek ve devam ettirmektir. Ailenin temel bir kurum olmasının bir başka nedeni de çocuğun toplumsallaşmasında oynadığı roldür. Böylece aile, çocuğun dünyaya getirilmesinde, yetiştirilmesinde, korunmasında ve topluma kabul edilmesinde çok büyük bir görev üstlenmektedir" (Gökçe, 1996:155) Yerine getirdiği işlevler ve yaygınlığından dolayı aile, toplumdaki davranış örüntülerinin ve normların olduğu en temel birim olarak toplumsal değişme ile beraber bazen değişmiş bazen de toplumu değiştirmiştir. Bu yapı, zamanla toplumun temel kurumu haline gelmiş ve toplumda bireylere statüler ve roller biçen önemli bir kurum özelliği kazanmıştır. Ailenin ürettiği kurallar, hem aile üyelerinin hem de aile içindeki bireylerin rollerini de belirlemektedir.

Aile, zaman içinde büyük yapısal değişimler geçirmiştir. "Bütün kurumlar gibi aile de toplumun tüm toplumsal yapısından etkilenir. Bu etkilenme nedeni ile farklı gelişme düzeylerinde olan toplumlarda farklı aile tiplerine rastlanır" (Kongar, 1986: 21). Günümüzde karşılaşılan en önemli farklılaşma ise, geleneksel geniş aile ile çekirdek ailedir. Geniş aile, anne, baba, teyze, dayı veya amca ve anneanne veya babaanne ve/veya onun erkek ve kız kardeşlerini içine alan aile tipidir. Çekirdek aile ise, anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailedir (Lundberg, 1970:99-100).

1.1.4 Evlilik Çeşitleri

Aile sosyolojisinin üzerinde durduğu temel konulardan birisi de evlilik tipleridir. Toplum tanıma noktasında ailenin temel bir referans olmasının en önemli nedenleri ise, topluma ilişkin bir çok değer ve normun üretilen ilişkiler ağının merkezi konumunda olması ve insan türünün kabul edilen en yaygın üreme pratiği

olmasıdır. Bu anlamda, evlenme ile çiftleşmeyi karıştırmamak gerekir. İlkel veya uygar her kişi kendisine evlenmek için bir eş seçeceği zaman bazı kurullarla karşılaşır. Bunlar, kişilerden çok toplumsal taleplerin arzu ettiği kurullardır. Geleneksel toplumlarda bireyler, kişisel tercihlerini içinde buldukları grubun dışına taşıyamadıkları için toplumsal grubun belirleyiciliğini dikkate almak zorundadırlar (Lundberg, 1970:110). Türkiye'de de bu durum halen devam etmektedir.

Aile bireyleri kurumsal yapının öngördüğü roller çerçevesinde karşılıklı ilişkilerde bulunurlar. Bu ilişkilerin ve kurumsal yapının doğası ise, sahip olunan kültürel değerler tarafından belirlenir. Aileler, kendilerine bağımlı olan bireylerine kendilerini bakmakla sorumlu hissettiklerinden onların bir çok ihtiyacını da karşılarlar (Tepperman & Blain, 1999:125) çünkü insan yavrusu doğarken dış dünyaya karşı doğal bir korumaya sahip değildir. Her yeni doğan çocuk bir koruma ve bakıma muhtaçtır, bu uzun süreli korunma ihtiyacı, diğer canlılarınkinden farklı bir koruma ve bakımdır. Bu bağlamda insanın birlikteliği de diğer canlılarınkinden farklıdır.

Hayvanlar aleminde bir çok birliktelik ve ilişki türü vardır fakat genellikle her türün davranışında bir devamlılık vardır. İnsan için de bir genelleme yapmak mümkün ancak evlenme tarzları açısından tek tip bir evlilikten veya eşleşme tarzından söz edilemez. Mesela kimi toplumlarda çok karılılık (polygyny) kimilerinde ise çok kocalılık (poliandry) tipi evliliklere rastlamak mümkündür. Esasında evlilik biçimleri ve aile tipleri, toplumların sahip oldukları dini değerler, hukuk anlayışı, geleneksel değerler ve akrabalık anlayışları ile belirlenen karmaşık bir yapılanmaya sahiptirler (Sayın, 1990).

Aslında fizyolojik bir olay olan çiftleşme, insan için daha başka anlamlara da sahiptir. Sözelimi karşılıklı duygu paylaşımı, birlikte yaşama ve bu yaşamın sorumluluklarını beraber üstlenme gibi işlevleri de içerir. Zaten birlikteliği meşrulaştıran da toplumsal kabullerdir. Tabi ki evlenme olmadan da çiftleşmenin olması mümkündür. Ancak, birliktelikten doğan her tür yetki ve sorumluluğun paylaşılması ve meşrulaştırılması, varolan toplumsal kurullar çerçevesinde kabul görmesini sağlama işidir evlilik. İşlevi hemen hemen her toplumda aynı olan evlenme, toplumdan topluma büyük farklılıklar gösterir fakat, genel bir sınıflandırma yapmak gerekirse evliliğin iki

formunun olduğu söylenebilir. "Eş sayısı"na göre yapılan evlilikler ve "evlenenler arasındaki ilişkiye" göre evlilikler.

11.1.5 Şematik olarak Evlilik Türleri Şöyle Gösterilebilir:

1. Oturulan Yere Göre; a. Matrilokal: Erkeğin kadının ailesinin evinde oturması (iç güveyliği), b. Patrilokal: Kadının erkeğin ailesinin evinde oturması ve c. Neolokal: Kadın ve erkeğin ailelerinden ayrılarak ayrı ev açmalarıdır.

2. Eş Sayısına Göre ise; a. Monogami: Tek eşle evlilik, b. Poligami: Çok eşle evlilik
Çok eşlilik de kendi içinde ikiye ayrılır: 1. Poliandri: Bir kadının aynı anda birden fazla erkekle evlenmesi, 2. Polijini: Bir erkeğin aynı anda birden fazla kadınla evlenmesi

3. Eşin Seçildiği Gruba Göre Yapılan Evlilikler: a. Endogami: Akraba arası evlilik, b. Ekzogami: Akraba dışı evliliklerdir (Lundberg, 1970:100-112). Aile içi ilişkilerin dayandığı otoriteye göre de ailenin yapısı değişiklik arz edebilir ve sanayi devrimi ile birlikte aile içi ilişkiler, karşılıklı iş bölümü ve paylaşım esasına dayalı olarak gelişmeye başlamıştır. Bu anlamda ailede artık tek bir tarafın egemenliğinden veya belirleyiciliğinden söz edilemez. Ancak geleneksel toplumlarda kadınların önemli bir kısmı, hala hem ekonomik olarak hem de toplumsal statü olarak erkeğe bağımlı olarak kabul edildiklerinden adı geçen tarzda bir iş bölümü veya paylaşımdan söz edilememektedir. Bütün bu farklılıklara rağmen sosyolojik anlamda hemen hemen tüm toplumlar için geçerli olan bir ayırımdan söz etmek mümkündür. Geleneksel evlilikler ve geleneksel olmayan evlilikler. Geleneksel tavır ve ilişkiler çerçevesinde yapılmış her evlilik gelenekseldir. Bu durum zaman ile (tarihle) veya formla ilgili değildir. Daha çok evliliğin yerine getirdiği işlevler ve evlilikten beklentiler çerçevesinde oluşan ilişkilerle ilgili bir durumdur. Toplumsal değişim ve dönüşümlere

bağlı olarak da ailede büyük değişimlerin olduğu, olacağı da unutulmamalıdır. Sözgelimi Mustafa Aydın'ın da belirttiği gibi, günümüzde Türk ailesi, hem Batı görünümüyle hem geleneksel kalıplar içindeki tam bir geçiş dönemi ailesi özelliği göstermektedir ve bu noktada (aile yapımızın sağlamlığına ilişkin görüşlerin aksine) bir tip oluşturamamıştır (Aydın, 2000:64).

11.1.6 Levirat ve Sororat Tipi Evlilikler

İçten evlenme (endogami), belirli bir grubun kendi üyeleri arasındaki ilişkiyi devam ettirmek ve grup içi uyumu korumak için yapılır. Kuşkusuz her toplumdaki içten evlenmenin çeşitli nedenleri vardır ama Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki içten evlenmeler temelde "mal/miras bölümünün engellenmesi" (Gökçe, 1996:166, Altuntek, 1993). ve "sahip olunan sınıfsal yapıya denklik" esasında gerçekleşir. Bu nedenlerden ikincisi, sahip olunan sınıfsal yapıya denklik temelinde gerçekleşen evlilikler bireylerden çok sınıfsal yapının taleplerine ve uygunluğuna göre yapılır. Bireyin özgür iradesi aşiretin veya familyanın (geniş ailenin) dışında bir alanda kendini gerçekleştiremez. Bu iki nedene bağlı olarak gerçekleşen en yaygın evlenme biçimleri ise levirat ve sororattır.

İçten evlenmenin en yaygın görevi, evlenmeler yoluyla iki aile arasında kurulmuş olan birlikteliğin devamlılığını korumaktır. Nitekim bu yörelerde evlilik için kullanılan "kız almak- kız vermek" ifadesi de aslında evliliğin kişilerden çok aileler veya kabileler arasında yapıldığı anlamına gelir ve evlenenlerin yaşamı ve evlilikleri üzerinde başkalarının (alış-veriş işlemi gerçekleştirenlerin) söz hakkı devam eder. Bu bağlamda bazı toplumlarda evli erkek öldüğünde dul kalan karısı ölenin kardeşi ile evlendirilir. Veya karsısı ölen erkek karısının kız kardeşi ile evlendirilir. Birinci uygulamaya levirat,

ikincisine sororat denir (Lundberg, 1970:111). Ailenin bütünlüğü ve devamlılığının esas olduğu ilkel toplumlarda ve geleneksel toplumlarda rastlanan bu evlilik, toplumsal alana yansımaya sahip kimi sorunlara neden olabileceği kaçınılmazdır. En basit bir yönden konuya değinmek gerekirse her şeyden önce bireylerde ciddi ve keskin bir rol değişimine neden olduğudur. Kayınbirader olarak davrandığı ve buna göre ilişkide bulunduğu birisinin birden kocası olması doğal olarak kişiyi etkileyecektir. Günümüzde evliliklerin geleneksel evliliklerden temel bir farklılığı var ki o da; eş seçimidir. Geleneksel toplumlarda evliliği yapan bireyin, kendi başına karar verme imkanı ve şansı yoktur. Bu durum en çok da kadınlar için geçerlidir. Sözgelimi geleneksel evliliklerde kocası ölen kadınlar, ölen kocanın eşi olarak anılmaya devam ederler. (Kirwen, 1979). Hangi toplumlarda olursa olsun bu tip evlilikler; aile

birliğini ve devamını korumaya yönelik fedakar bir davranışın sonucudur. Bireyin topluluğa veya aileye kurban edilmesidir. Çünkü, bu evliliklerde "evlenmeye" karar verenler genelde bireyler değil aileler veya toplumsal koşullardır. Aslında levirat ve sororat tipi evliliğin kökeni Musevilğe kadar dayanır. "Ölenin kardeşlerinden birisi dul olan yengesi ile evlenmelidir" (www.bartleby.com). Özellikle de levirat tipi evliliğin Yahudilikten kalma bir gelenek olduğu söylenir. Muhtemelen Yahudilerin "öteki"ler ile olan ilişkilerinin sınırlılığından kaynaklanmaktadır. Sosyolojik ve dini anlamda kapalı bir toplum olan Yahudilerde böyle bir geleneğin oluşmasını anlamlandırmak çok zor değildir. Kadın erkek arasındaki ayrımcılığın en açık belirlendiği alanlardan birisi de kuşkusuz evlilik ile ilgili olan konularda oluşan toplumsal değer yargıları ve geleneklerdir. Geleneksel toplumlarda kimi kadınlar, evlendikleri aile veya eşleri ile anıldıklarından kendilerine ait kimlik oluşturma noktasında ciddi sorunlar yaşamaktadırlar ve bu durum, sadece geleneksel toplumların sorunu olarak da görülmemelidir. Günümüzde de aynı sorunun devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle Hindistan'da kocası ölen kadının kendini yakması ve diğer başka toplumlarda rastlanılan dul kadının bir daha evlenememesi (evlenmesine izin verilmemesi) bunun açık örnekleridir. Çağdaş toplumlarda da ciddi yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen, toplumsal normlar bazında kadının statüsünü evliliğin belirlemesi temel bir sorun olarak devam etmektedir. Oysa evlilikte birlikte kazanılan statü değişken bir statüdür. Geleneksel toplumdaki tutuculuğun aşılabilmesi ise geleneğin veya geleneklerin top yekun bir "toplum projesi" olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu tip toplumlarda toplumsal devamlılıktan çok devamlılığın hangi ekseninde kurulduğu önemlidir. Bu devamlılık için de her türlü yol meşru görülür.

Bu bağlamda geleneksel toplumlarda dul kalan kadının daha önce gelin olarak geldiği ailenin dışında bir birey ile evlenmesi bir ilke olarak doğru kabul edilmez. Çünkü evlenen kadın, bir aileye dahil edilmiş sayılmaktadır ve kimliği o aile ile varlık bulmaktadır. Çünkü bu tip topluluklarda birincil gruplara özgü ilişki biçimleri egemendir. Temeli Cooley tarafından atılan birincil grupta bireylerin ilişkisi toplumsal-duygusal düzeydedir. Yaygın ve kendi hatırları için desteklenen ilişkilere sahip ve üyelerinin yüzyüze temasının

sağlandığı birincil grup özelliğine sahip olan topluluklarda (Kongar, 1985:203-204) birey, topluluğun öngördüğü ilişki biçiminin dışında farklı bir ilişki düzeyi geliştiremez. Kadınların sahip oldukları statülerin kendilerinin oluşturdukları başarıdan değil, ait oldukları aileden geldiğini kabul eden bir anlayışa sahip olan geleneksel ilişkilerin ve yapıların egemen olduğu toplumlarda, doğal olarak kadının dul kaldıktan sonraki hayatına da yön verme eğiliminde olması kaçınılmazdır. Çünkü onların ait oldukları "klan" onlara bir kimlik ve şahsiyet kazandırmıştır. Bu ise hem cinsel tatmin ve hazzın gerçekleşmesini engellemekte hem de evliliğin sahip olduğu temel işlevin veya işlevlerin gerçekleşmesine engel olmaktadır. Çağdaş sosyolojik yaklaşıma ve antropolojik iddiaya göre kadınların sahip oldukları rollere kaynaklık eden asıl şey, cinsiyet esasında değil, toplumsal esasta gerçekleşendir.(Mead, 1973) Bu konu tartışmalı olmakla beraber (Hellman, 1998:201-219) doğal hukuk ilkeleri çerçevesinde ele alındığında kişilerin doğuştan sahip oldukları özelliklerden dolayı herhangi bir hak mahrumiyetinin kabul edilemezliği bağlamında bir eşitlik ve denklik olgusuna dayanılması hem teorik olarak hem de pratik olarak ortaya konulmaktadır.

11.1.7 Rol, Statü ve Rol Değişimi

Kısaca rol, toplumsal yapının ve pozisyonun bireylerden beklediği davranış biçimleridir (Hagedorn, 1980:90). Roller kimi zaman bireylerin kendi arzuları dışında bazı davranış ve tutumlarda bulunmalarına neden olabilirler. Roller, bireyin toplumsal yapı içindeki yerine ve statüsüne uygun olarak kendisinden beklenen davranış biçimidir. Aynı zamanda toplumsal yapının içinde değişik pozisyonlarda ve ilişkilerde değişik roller de takınabilirler (Sweedlun, Crawford, 1956:36) ve bu durum rol çatışmasına neden olur. Rol çatışması ise, sahip olunan rollerin yerine ve zamanına göre işlevselliğini yerine getirmemesidir. Bireyler, toplumda sahip oldukları rolleri yerine getirirken toplumsal yapının onlara vaaz ettiği değer yargılarına göre davranırlar (Hagedorn, 1980:91). En klasik ifadesi ile asker olan bir kişi kimi zaman evde de eşine ve çocuklarına karşı bir komutan gibi davranmaya devam edebilir. Statü ise, bireyin toplumda işgal ettiği yere, konuma denir. Statü bireyin toplum içinde kim olduğunu belirtir. Statü, bireylere birtakım hak ve ayrıcalıklar verebileceği gibi onu sınırlandırabilir de. Toplumlardaki statüleri ise toplumların sahip oldukları değer yargıları, dini

inançlar, ekonomik yapılar vs belirler. Statü belirleyicileri toplumdaki topluma büyük farklılıklar gösterebilir. Statü ikiye ayrılır; kazanılmış olan statü ve atfedilen statü. Atfedilen statü bireyin doğuştan sahip olduğu özelliklerinden kaynaklanırlar. (Sweedlun, Crawford, 1956:36) Cinsiyet, ırk yaş gibi statüler bireyin dışındaki koşullarla belirlenen statülerdir. Geleneksel toplumlarda en belirleyici olan statü atfedilen statülerdir. Çağdaşlaşma ile birlikte ekonomi ve eğitimin önemli bir statü belirleyicisi olarak toplumsal mobilitayı sağlaması ile, kazanılmış statüler daha belirleyici olmaya başlamışlardır. Kazanılmış statü doğrudan bireyin kişisel başarısı ile elde ettiği statüdür.

II.2 Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, amaçlarımıza uygun bilgiler sağlayacak, kavramsal çerçeve üzerine kurulan eylemlerin/etkinliklerin planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi doğrultusunda hazırlanan anketlerin uygulanmasını kapsamaktadır. Araştırma; üzerinde daha çok mal bölümü ve ailenin bütünlüğünün sağlanması bağlamlarında durulan leviratve sororat tipi evlilik çeşitlerinin adı geçen alanların dışından hareketle ele alınmasına ve irdelenmesine yönelik olmuştur.

Araştırmanın temel varsayımları dört ana eksenle kurulmuştur: Bunlardan ilki, levirat ve sororat tipi evlilik yapanların sosyo-ekonomik durumlarını, ikincisi, rol değişimlerini, üçüncüsü, karar vericileri ve dördüncüsü de kadının pozisyonunu irdelemeye ve sınımaya yöneliktir. Araştırma, 2003 yılında Mayıs ayında başlayıp Temmuz'da bitirilmiştir. Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinden rasgele seçilen 45 kişilik bir örneklem grubu üzerinde uygulamalı bir saha araştırması olarak yapılmıştır. Araştırma şu temel hipotezlere bağlı olarak yapılmıştır;

1. Levirat ve sororat tipi evlilik yapanlar gelir ve eğitim düzeyi düşük olan ailelerden gelmektedirler.
2. Bu tip evlilikler, rollerde değişime neden olarak bireylerde rol çatışmasının yaşanmasına neden olmaktadır.
3. Levirat ve sororat tipi evliliklerde karar vericiler eşler değil, aileler (başkaları) dir.
4. Bu evlilikte özellikle kadınlar geleneksel toplumsal anlayışın baskısı altında karar verme durumundadırlar ve bundan dolayı da evlilikten beklenen maddi/manevi tatminler yeterince sağlanamamaktadır. Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde yapılan

görüşmeler, araştırmacılar ve onların yardımcıları tarafından gerçekleştirilmiştir. 26'sı erkek, 19'u kadın olmak üzere toplam 45 kişi ile görüşülmüştür. Bunların; % 42.2'si 40 yaşın üstünde, % 40'ı 31-40 ve % 17.8'i de 26-30 yaş arasındadır. Uygulanan anket temel olarak yapılan evlilik biçimi, mal bölümü, rol değişimi, bireysel ve toplumsal sorunlar ile kadın erkek farklılaşmasının boyutlarını içeren davranış ve düşünceleri irdelemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Ayrıca görüşme yapılan kişilerin özgür iradeleri ile cevaplamaları istenmiş bu konuda herhangi bir zorlamaya gidilmemiştir. Özel alanın kutsallığına ve mahremiyetine bağlı kalınmaya itina gösterilmiştir. Kimi sorularda bu durumun ihlal edilebileceği kaygısının aksine, görüşmeciler tüm soruları açıklıkla cevaplamış hatta bazı konuların özellikle vurgulanmasını istemişlerdir. Sözelimi "böyle bir evlilik yapıldığında ilk gecede ne hissettin?" sorusunun özellikle cevaplanmaya çalışılması tüm görüşmeciler tarafından tespit edilmiştir.

III. ARAŞTIRMANIN BULGULARI:

III.1. Sosyo-ekonomik Durum:

Türkiye'de sosyolojik anlamda bir sınıfsal yapıdan söz etmek güçtür. Bundan dolayı da toplumsal yapının kimi durumlarına ilişkin analizlerde bulunmak için genel olarak; eğitim düzeyi, doğum yeri, gelir düzeyi gibi bağımsız değişkenlerle sınıyan bilgiler ülke geneli ile kıyaslanır. Bir çok araştırmanın vurguladığı konulardan birisi de; "düşük gelir düzeyi"dir. Kişi başına düşen yıllık millî geliri ortalama 2500-3000 \$ olan bir ülkedeki düşük gelir düzeyine sahip olan insanlardan daha çok ne olabilir ki? Bu araştırmaya konu olan insanlar da aynı şekilde düşük veya orta düzeyde bir gelire sahip olanlardır. Dolayısıyla konunun sadece ekonomi eksenli bir tahlilde sürdürülmesi sosyolojik düşünceye uygun olmayacaktır. Belki de konu daha çok, geleneksel ilişki biçimleri içinde irdelenmelidir. Araştırmaya konu olan insanların sahip oldukları sosyo-ekonomik durum aşağıdadır;

Tablo 1: Eğitim Durumu Dağılımı

Eğitim durumu	Frekanslar	Yüzdeler
Okur-yazar değil	24	53.3
Okur-yazar	8	17.8
İlkokul mezunu	11	24.4
Lise	2	4.4
Toplam	45	100.0

Eğitim durumlarını gösteren bu tablo, bu tip evlilikleri yapanların eğitim düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Ancak az bir oranda lise mezununun olması yine de eğitilmiş olmanın bu tarz bir evliliği yapmayı ortadan tamamen kaldırmadığı /kaldırmadığını da gösterir.

Araştırmamızda bu tip evliliklerin, ortalamadan daha düşük gelir düzeyine sahip bireyler arasında yapıldığı görülmüştür. Her ne kadar ortalamanın üzerinde bir gelire sahip olanların

Tablo 2: Gelir Durumu Dağılımı

Gelir Durumu	Frekans	Yüzdeler
Cevapsız	3	6,7
100 milyondan az	2	4,4
101-200 milyon arası	11	24,4
201-400 milyon arası	16	35,6
401-600 milyon arası	9	20
601-1000 milyar arası	3	6,7
Bir milyardan fazla	1	2,2
Toplam	45	100

oranı yüzdeler olarak düşük ise de ülkede bu düzeyde gelir düzeyine sahip olanların oranının da düşük olduğu unutulmamalıdır. Gelir düzeyini gösteren tablo aslında örneklemin evreni de iyi temsil ettiği anlamına da gelir çünkü tabloda görülen gelir düzeyi yörenin genel gelir düzeyinden farklı değildir. Ortalamanın da altında bir gelir düzeyine sahip olan önemli bir oran ve bunu takip eden en alt gelir düzeyine sahip olan % 40'lara varan oranlarda bir kesimdir. **Tablo 3: Meslek Durumu Dağılımı**

Meslek	Frekans	Yüzdeler
İşsiz	2	4,4
Memur	1	2,2
Esnaf	4	8,9
Çiftçi	7	15,6
Öğrenci	1	2,2
Ev kadını	22	48,9
Diğer	8	17,8
Toplam	45	100

Meslek durumunu gösteren tablodan da anlaşıldığı gibi bu tip evlilikleri yapan kişilerin geleneksel aile ilişkilerini ve geleneksel üretim biçimini devam ettiren

kişiler olduğu görülecektir. Cinsiyete göre meslek durumunu gösteren tablodan da bunu anlamak mümkündür.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Meslek Dağılımı Cinsiyet * Meslek Çapraz Tablosu

Cinsiyet * Meslek Çapraz Tablosu								
Cinsiyet	Meslek							Toplam
	İşsiz	Memur	esnaf	çiftçi	öğrenci	Ev kadını	diğer	
Kadın				2	1	22	1	26
	Erkek	2	1	4	5		7	19
Toplam	2	1	4	7	1	22	8	45

Herhangi bir yaşam güvencesi olmayan ev kadınlarının böyle bir evlilik yapmış olmaları yörede kadının erkeğe ve hatta erkeğin de ailesine olan bağlılığını zorunlu olarak devam ettirdiğini doğrulamaktadır. Zaten adı geçen evliliklerin önemli bir kısmı aile bütünlüğünün sembolik dahi olsa dağılmasını yaşamsal bir ön koşul olarak görmektedirler. Bundan dolayı da aile içinde "işlevsiz" nitelendirilebilecek bireylerin aile varlığı için bir işlev görececek bir konuma getirilme çabası içine girdikleri görülmüştür. Nitekim cinsiyet ile meslek arasında yapılan çaprazlamada da anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. (Ki-kare=35.5, sd= 6, p=.000). Ayrıca cinsiyet ve gelir düzeyi değişkenleri arasında ise herhangi bir anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. (Ki-kare= 6.60, sd= 6, p=.359).

Daha önce de belirtildiği gibi, geleneksel toplumlarda aile bireyleri kendi kazanımlarından çok, içinde buldukları toplumsal statüden kaynaklanan imkanlar ve fırsatlarla kimlik edinmektedirler ve rolleri sergilemektedirler. Bu tip toplumlar, birincil ilişkilerin egemen olduğu "köy toplumlarıdır." Dar çevreli ve sıkı

Tablo 5: Doğum Yeri Dağılımı

Doğum Yeri	Frekans	Yüzdeler
Köy	31	68,9
Kasaba	1	2,2
ilçe merkezi	10	22,2
İl merkezi	3	6,7
Toplam	45	100

Tablo 6: Levirat Ve Sororat Tipi Evlilikler Hakkındaki Düşünceler

Levirat ve Sororat tipi evlilikler hakkında ne düşünüyorsunuz?	Frekans	Yüzdeler
Geleneklerimize uygundur	6	13,3
Duruma göre normaldir	14	31,1
Dinimize göre normaldir	2	4,4
Kadın ve çocuklar için gereklidir	9	20
Erkek ve çocuklar için normaldir	3	6,7
Fikrim yok	5	11,1
Şiddetle karşıyım	5	11,1
Başka	1	2,2
Toplam	45	100,0

ilişkili bu toplumlarda kadınların eşleri öldükten sonra başka birisi ile evlenmesi normal karşılanmaz. Bundan dolayı da dul kadının ailede kalması sağlanmaya çalışılır. Bu aynı zamanda salt toplumsal meşruluğa dayanan bir ilişki ve yapılanmaya dayanmaktadır. Bu evliliklerdeki resmi nikah durumu da bunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda bu toplumu belirleyen geleneksel değerler ve dinî söylemlere de uygun olmak durumundadır. Aşağıdaki tablolar hem levirat ve sororat tipi evlilik yapanların bu tip evlilik hakkında ne düşündüklerini hem de bu evliliklerdeki resmi nikâh durumunu göstermektedirler. Levirat veya sororat tipi evlilik yapmış olanların önemli bir kısmı bu durumu şartlara bağlı olarak kabul edilebilir görmektedirler, % 31.1. Yukarıdaki sonuçlar göstermektedir ki bu evliliği normalleştiren, aile ile ilgili sahip olunan değer yargılarıdır. Ailenin bütünlüğü ve devamını temel bir ilke olarak benimseyen kişiler bu konuda bir çok zorluğa katlanmak durumunda kalmaktadırlar. Bu tip evlilikler hakkında olumlu görüş bildirenler, konuyu toplumsal şartlara bağlı değerlendirmektedirler. Duruma göre yapılabilir diyenler ile çocuklar ve kadın için gereklidir diyenlerin toplam oranı % 50 civarındadır. Bu tip evlilik yapanların bu konuya nasıl baktıklarına yönelik soruya verilen cevapların oranı, aslında bu konuya bireylerin bireysel tercihleri olarak değil toplumsal bir tercih olarak normal gördükleri anlaşılmalıdır. Toplum tarafından yadırganmamış olması

Tablo 7: Bireylerin Toplumdan Aldıkları Tepkilerin Dağılımı

Böyle bir evlilik yaptığı için toplum tepki gösterdi mi?	Frekans	Yüzdeler
Evet	3	6,7
Hayır	31	68,9
Bazen	11	24,4
Toplam	45	100

(% 68.9'u yadırgatıcı bir tavırla karşılaşmamış) toplumun bu durumu normal ve meşru olarak görmesinden kaynaklanmaktadır, fakat bireylerin kendileri bu durumu normal görmemektedirler. Nitekim aşağıda Tablo:13'te bu evliliği en çok kimin istediği sorusuna verilen cevapta, bireylerin kendilerinin istediği oran sadece yüzde 13.3'tür.

Tablo 8: Yapılmış Olan Bu Evliliklerdeki Resmi Nikah Durumu Dağılımı

Bu evlilikte resmi nikahı var mı?	Frekans	Yüzdeler
Evet	29	64,4
Hayır	16	35,6
Toplam	45	100

Bilindiği gibi evlilik, genel anlamda toplumsal değerlerin onayladığı birlikteliktir. Evliliği meşru kılan da bu toplumsal onaydır. Ancak günümüz modern toplumlarında bu birliktelikten doğabilecek her tür pratiğin yasal bir temele oturtulması bir zorunluluktur. Bu aynı zamanda kişi haklarının korunması anlamına da gelir. İşte resmi nikah bunun en çarpıcı örneğidir. Resmi nikah birlikteliğin toplumsal meşruluğundan çok hukuki yükümlülükleri belirler. Bu evlilikler ise, daha çok toplumsal meşruluk temelinde gerçekleşmektedirler ve resmi nikah, evliliğin olmazsa olmazı olarak görülmemektedir. Resmi nikahı olmayanların oranı % 35.6'dır.

III.2. Rol Değişimi ve Bu Değişimin Sonuçları

Çalışmada irdelemeyi hedeflediğimiz temel konulardan birisi de, bu tip evliliklerde bireylerde ani bir rol değişiminin meydana geldiği ve bu değişimin kişilerin aile içi ilişkilerine önemli ölçüde etki ettiği yönündedir. Tablodaki veriler, rol değişimi ve çocuklara karşı farklı duygusal tutumlar içinde olma durumunu irdelemeye yönelik olan varsayımı doğrulamaktadır. Her ne kadar çoğunluk çocuklar arasında herhangi bir farkın olmadığını belirtmiş iseler de toplam % 38'lik bir kesim çocuklarına karşı farklı bir duygusallık içinde olduğunu belirtmiştir.

Tablo 10: Cinsiyet İle Çocuklara Karşı Duygusal Farklılık Durumu

		Cinsiyet * Çocuklarına karşı duygusal bir farklılık var mı?					Toplam
		Çocuklarına karşı duygusal bir farklılık var mı?					
Cinsiyet		cevapsız	Fark yok	Şimdikilere daha bağlı	eskilere daha bağlı	Önceki eşinden olanlara daha bağlı	
		kadın		20	2	3	
		0%	% 76.9	7,70%	11,50%	3,80%	100,00%
erkek		2	11	1	4	1	19
		10,50%	57,90%	5,30%	21,10%	5,30%	100,00%
Toplam		2	31	3	7	2	45
		4,40%	68,90%	6,70%	15,60%	4,40%	100,00%

Cinsiyet ile Çocuklara karşı duygusal bir farklılığın olup olmadığı değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. (Ki-kare=4,098, sd=4, p=,393)

Tablo9: Çocuklara Karşı Duygusal Farklılık Durumu Dağılımı

Çocuklara karşı duygusal farklılık var mı?	Frekanslar	Yüzdeler
Cevapsız	2	4,4
Fark yok	28	62,2
Şimdikilere daha bağlıyım	3	6,7
Eskilere daha bağlıyım	7	15,6
Esimin eski eşinden olanlara daha bağlıyım	2	4,4
Fark yoktur	3	6,7
Toplam	45	100

Tablo 11: Eski Eşi İle Şimdiki Eşi Arasında Kıyaslama Yapma Durumu

Eş mukayesesi var mı?	Frekans	Yüzdeler
cevapsız	10	22,2
Sık sık	5	11,1
Bazen	18	40
Çok değil	12	26,7
Toplam	45	100

Bu araştırmanın temel amaçlarından birisi de bu tip evliliklerin bireylerde ani rol değişimlerine neden olduğunu ve bundan da bireylerin önemli ölçüde

etkilendiklerini/etkilenebileceklerini irdelemektir. Daha önce "kayınbirader" (kardeş) olarak gördüğü birisini "koca" olarak görmek, karşılaşılabilecek en karmaşık rol çatışmalarından birisi olmalıdır. Bu bir insan için belki de karşılaşılabilecek en karmaşık durumlardan birisidir. Nitekim araştırmamızın bulguları bu konuda gerçekten bireylerde meydana gelen rol değişiminin aynı zamanda bir rol çatışmasına da neden olduğu yönündedir. Çocukların anne babalarına karşı tutumlarında bir değişiklik hissetmeleri de bundandır.

Tablo 12: Çocukların eski anne/babaları ile yeni anne/babalarını kıyaslama durumları

Çocuğunuz sizi eski anne/babası ile karşılaştır mı?	Frekanslar	Yüzdeler
Cevapsız	8	17,8
Sık sık	2	4,4
Bazen	7	15,6
Çok değil	26	57,8
Çocuğumuz yok	2	4,4
Toplam	45	100

Tabloda da görüldüğü gibi çocuklar yeni anne/babalarını eski anne/babaları ile ortalama % 20 oranında kıyaslamaktadırlar ve bu durum aslında çocuklar için ciddi bir handikaptır. Belki birkaç ay önce "amca" diye hitap ettikleri birisine şimdi "baba" diye hitap etmek ve buna uygun bir davranış içinde bulunmak herhalde pek kolay olmamaktadır. Buna rağmen % 57.8 oranında da bir kabullenmenin var olduğu görülmektedir.

III. 3. Bu Evliliklerde Karar Vericiler ve Fertlerin Bu Evliliğe Karşı Tepkileri

Yukarıda da değinildiği gibi geleneksel ilişki biçimlerinin yoğun olduğu toplumlarda bireyler, bir çok konuda kendi başına karar verme özgürlüğüne sahip değildirler, daha çok içinde buldukları toplumsal yapının öngördüğü değerlere ve normlara göre hareket etmek durumundadırlar. Bireyin kutsala veya tabuya kurban edilmesinin farklı bir pratiği olan bu durum, en çok da seçme hakkı olmayan kadınlar için geçerlidir. Ailenin varlığı ve devamı bireyi koşullayan bir ideoloji olarak metafizik bir ideadır. Bu idea söz konusu toplumlarda kendini kurbanlarla (fedakarlıklarla) devam ettirir. Tablo 13, yukarıda sözünü ettiğimiz durumu özetler niteliktedir. Bireylerin isteği ile olan evlilikler sadece % 13.3'tür. Geri kalanların kararını ise başkaları onların adına vermiştir. Anne/baba ve ailenin isteği % 57.8'dir. Akrabaların isteği (% 15.6) dahi bireylerin isteğinden daha fazladır. Aslında konu yorum gerektirmeyecek kadar açıktır. Yapılan görüşmelerden birisinde bu evliliğin özellikle köyün din görevlisi tarafından istenildiği ve gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. İmam-din adamı, dul kadının kayın biraderleri ve kayınbabası ile aynı mekanı ve aile ortamını paylaşmasının sakıncalı olacağını ve bu durumun da ancak dini meşurlaştırımla, nikahla mümkün olabileceğini söyleyip tarafları buna zorlamıştır.

Tablo 14: Evlenirken Herhangi Bir Baskıya Maruz Kalıp Kalmadığı

Evlenirken herhangi bir baskı var mıydı?	Frekans	Yüzdeler
Cevapsız	1	2,2
Evet	23	51,1
Hayır	21	46,7
Toplam	45	100

Bu evliliği en çok kim istedi?	Frekanslar	Yüzdeler
Baba/anne	8	17,8
Akrabalar	7	15,6
Eşim istedi	1	2,2
Ben istedim	6	13,3
Ailem istedi	19	42,2
İmam-Din görevlisi istedi	1	2,2
Diğer	3	6,7
Toplam	45	100

Evlenirken herhangi bir baskı görenlerin oranı % 51.1 'dir. Bu baskıyı yapanların oranı ise; % 8.9 baba, % 2.2 anne, % 2.2 kayınbaba, % 2.2 kayınvalide, % 33.3 aile ve % 4.4 geleneksel pozisyonlardan gelmektedir.

Tablo 15: Kim Veya Kimler Baskı Yaptı

Kim veya kimler baskı yaptı?	Frekans	Yüzdeler
Cevapsız	21	46,7
Babam	4	8,9
Annem	1	2,2
Kayınbaba	1	2,2
Kayınvalide	1	2,2
Ailem	15	33,3
Gelenek	2	4,4
Toplam	45	100

Çalışmada araştırmak istediğimiz temel konulardan birisi de, bu tip evliliklerin yapılmasında kimin veya kimlerin asıl belirleyici olduğudur. Tablodan da anlaşıldığına göre aile % 33.3'lük oranla en baskın konumdur. Bunu, % 8.9 ile baba, % 4.4 ile gelenek ve % 2.2 ile anne, kayınbaba ve kayınvalide izlemektedir. **Tablo 16: Bireylerin Görüşü Alınıp Alınmadığı**

Sizin görüşünüze başvuruldu mu?	Frekanslar	Yüzdeler
Cevapsız	15	33,3
Evet	12	26,7
Hayır	18	40
Toplam	45	100

Tablo 17: Cinsiyet Ve Görüşü Alınıp Alınmadığı

Cinsiyet * Görüşü alındı mı?					
Cinsiyet	Görüşü alındı mı?			Toplam	
	0	Evet	hayır		
Kadın	7	7	12	26	
Erkek	8	5	6	19	
Toplam	15	12	18	45	

Tablo 18: Kimin Baskı Yaptığının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyet Kim baskı yaptı çapraz tablo									
Cinsiyet		Kim baskı yaptı							Toplam
		Cevapsız	Baba	Anne	Kayın baba	Kayın Valide	Aile	Gelenek	
	kadın	9	3	1	1	1	10	1	26
	erkek	12	1				5	1	19
Toplam		21	4	1	1	1	15	2	45

Bu evliliğin en çarpıcı özelliklerinden birisi de bireylerin karar alma sürecinde bulunmamalarıdır. Yukarıdaki her iki tablo birlikte ele alındığında bu evliliği yaparken görüşüne başvuruldu mu sorusundan elde edilen bulgular, cinsiyete göre bir ayrıma tabi tutulduğunda aslında anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır, (ki-kare=1.34, sd=2, p=,511) Ancak bireylerin görüşüne görece daha çok başvurulduğu ama bu görüşe uygun davranılmadığı anlaşılmaktadır. Bu evliliği ben istediğim diyenlerin oranı % 13 (Yukarıdaki tablo), görüşüne başvuruldu diyenlerin oranı ise % 26.7'dir. Aslında bu durum, konunun uygulayıcıları tarafından da sorunlu olduğunu gösterir. Belki de durumu meşrulaştırmak için bireylere danışılmakta ama sonuçta aileler bildiğini uygulamaktadır. Bu aynı zamanda bu evliliğin birey için değil toplum için olduğunu da bir göstergesidir. Bu tabloda ise, cinsiyete göre bireylerin bu evliliği yapmaya kim tarafından zorlandığını göstermektedir. Cinsiyet ile bu evliliği yapmak için kimin baskı yaptığı değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (Ki-kare=5.130, sd=6, p=,527) ancak, kadınların değişik odaklar tarafından erkeklerden daha çok baskıya maruz kaldıkları açıkça görülmektedir. 26 kadından 10'u ailesi ve 3'ü de babası tarafından bu evliliğe zorlanmıştır. Zaten kadınların bu tür olaylarda karar verici bir konumda olmadıkları bilinmektedir. Özellikle aile baskısının daha yoğun olduğu da açıkça fark edilmektedir. İsteğe ve gönül rızasına dayalı olmayan bir evlilikte, normal bir evlilikten beklenen işlevler de beklenmemektedir. Denekler bu tip evliliklerin temel işlevinden dahi uzak olduğunu belirterek, bu durumun önemli bir açmaz olduğunu vurgulamışlardır.

Tablo 19: İlk Gecede Neler Hissettiğinin Dağılımı

İlk Gecede neler hissettiniz?	Frekanslar	Yüzdeler
Cevapsız	5	11,1
Bir felaketti	17	37,8
Çok kötü hissettim	17	37,8
Normal	3	6,7
Zevkli idi	1	2,2
Gayet zevkli idi	2	4,4
Toplam	45	100

Araştırmanın en ilginç verilerinden birisi de böyle bir evlilikte bireylerin ilk gecede neler hissettikleridir. Aslında geleneksel bir ortamda uygulanan ankette böyle bir soruya kolay ve sağlıklı bir cevap alınmayacağı endişesinin aksine, araştırmaya katılanların özellikle bu soruya cevap vermek istedikleri gözlenmiştir. İlk geceyi normal, zevkli ve gayet zevkli görenlerin oranı sadece % 13.3'tür. Bir felaketti diyenler ile kendini kötü hissedenlerin oranı ise toplam % 75.6'dır.

Tablo 20: Cinsiyete Göre İlk Gecede Neler Hissettiği Durumu

Cinsiyet * İlk gecede neler hissettin? Çapraz tablosu								
Cinsiyet		İlk gecede neler hissettin?						Toplam
		Cevapsız	Bir felaketti	Çok kötü hissettim	Normaldi	Zevkli idi	Gayet zevkli idi	
	Kadın	4	13	9				26
	Erkek	1	4	8	3	1	2	19
Toplam		5	17	17	3	1	2	45

Bu durumu cinsiyete göre değerlendirdiğimizde ise; kadınların % 50'si bu durumu bir felaket olarak görmektedirler ve hiç birisi ilk geceyi gayet zevkli, zevkli ve normal olarak değerlendirmemektedirler. Erkeklerde ise durum biraz farklı, erkeklerin % 31.5'i (1 tanesi zevkli, 2 tanesi gayet zevkli ve 3 tanesi de normal hissettiklerini belirtmişlerdir) ilk geceyi pek yadırgamadıklarını ifade etmişlerdir. İlk gecede neler hissettiği ile cinsiyet arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. (Ki-kare=11,821, sd=5, p=,037).

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Aile, toplumun en küçük birimi olmasına karşılık toplumu en iyi yansıtan temel kurumlardan birisidir. Toplumunu tanımak için de sosyologların önemli bir kısmı aile kurumunu bahse konu etmiş ve ailedeki değişimi/gelişimi ele almışlardır. Aile, aynı zamanda bireye temel toplumsal davranış örüntülerini de kazandıran önemli bir sosyalizasyon ajanıdır. İlk çağlardan günümüze kadar aile, önemli değişiklikler geçirmesine rağmen varlığını koruyarak çeşitli biçimlerde ve tiplerde devam etmektedir. Evlenme, temel olarak fizyolojik bir ihtiyacı karşılayan bir işleve

sahip olmasına rağmen sadece bu işlevi yerine getirmez. Duygusal ve toplumsal olmak üzere çok önemli başka işlevler de yerine getirir. Bundan dolayı da toplumdaki bireylerin evliliği, sadece bireyleri ilgilendiren bir olgu olarak karşılanmaz. Özellikle Türkiye'de bir çok kişinin müdahil olduğu/olabildiği bir olaydır evlenme.

Özellikle ferdin kendi başına bir birey olarak varlığını ortaya koyamadığı ve içinde bulunduğu topluluğun dışında kendine bir "kimlik" edinemediği toplumlarda aile ve ailesel klan bireye önemli ölçüde bir kimlik ve aidiyet duygusu kazandırır. Bu durum, yüz yüze

İlişkilerin egemen olduğu toplumlarda (birincil gruplarda) normal karşılanabilir ancak, modernleşme ile beraber ortaya çıkan bireyselleşme, bu durumu onaylamaz.

Kaba bir gözlemlerle, Türk toplumunun evliliğe ilişkin genel tavrı "yakıştırmaya" tarzındadır. Kimin kime yakışacağı aslında bireysel olmaktan çok toplumsal bir ilgi alanıdır. Bu konu geleneksel ailelerde doğal olarak ebeveynlerin çocuklarına eş yakıştırmaları ve arayışı ile somutlaşıp toplumsal bir pratik olarak icra edilen bir "görevdir". Toplumun önemli bir kesimi hangi ünlünün hangisine yakıştığı konusunda derin entelektüel bir tartışma (!) içindedir. Bunun en somut örneği de son dönemlerde televizyonlarda reyting rekorları kıran "Biz Evleniyoruz", "Ben Evleniyorum", "Gelinim olur musun?" "Size anne diyebilir miyim?" reality showlarıdır. Bu showlarda, kimin kimle evleneceği konusu üçüncü şahısların kararına bırakılmıştır. Bu kişilerde, kendileri için kimin uygun görüldüğünü dikkate almaktan gurur duymaktadırlar. Kısaca bir çok alanda olduğu gibi evlilikte de toplumumuz pek sağlıklı bir ilişki ve duruş sergilememektedir. "Anlaşma" temelinde değil de

"yakıştırma" temelinde bir evlilik anlayışı yaygındır. Babanın yakıştırdığı, annenin yakıştırdığı, akrabaların uygun gördüğü ve nihayet toplumun uygun gördüğü bir eşle evlenmek toplumca en takdir edilen evlilik türüdür. Tabii karar vericiler başkaları olunca da evlilik, kimi zaman en olmayacak bireyler arasında dahi gerçekleşebilmektedir. Bahse konu olan evlilik tipleri de bu anlamda bireylerden çok üçüncü şahıslar adına gerçekleşmektedirler.

Evlenme biçimleri ise önemli ölçüde toplumların sahip oldukları sosyo-kültürel değerler tarafından belirlenir. Geleneklerin ve bireysel kararların dışındaki karar vericilerin egemen olduğu toplumlarda bunları belirleyenler daha çok geleneksel değerler ve toplumdaki otoritelerdir. Geleneksel değerlere göre yapılan evlilikler, geleneğe uygunluk esasında gerçekleşir, bireysel tercihleri dikkate almaz. Bir çok konunun paylaşıldığı bu birlikteliğin başkasının isteği ve arzusu doğrultusunda gerçekleşmesi ise, temelde bireysel talepleri ve tercihleri dışlayacaktır. Ataerkil toplumlar, ailenin devamını temel bir ilke olarak benimsemişlerdir ve bundan dolayı da kimi zaman aileye dair sorunların üstünü örtme yoluna gitmişlerdir. Bu durum, söz konusu toplumlarda hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda derin kişilik krizlerine neden olmayabilir ancak, günümüzde bu durum artık hiçbir biçimde görmezlikten gelinemeyecek kadar kamusallaşmış bulunmaktadır. Bugünkü durumu garipleştiren asıl şey ise, yasal düzenleme, üretim ilişkileri ve sahip olunan değer yargılarının birbirinden tamamen farklı epistemolojik ve düşünsel referanslara sahip olmasıdır. Bu keşmekeşten de en çok kadınlar etkilenmektedirler. Çünkü sistem aslında biraz da kadınların taşıyıcılık (analık) özelliğinden de kaynaklanan sebeplerle kadın kişiliğini ezmek ve öğütmek üzerine dönmektedir. Türkiye'de bir çok sosyal problemi ekonomik nedenlerle açıklama ve temellendirme eğilimi yaygındır. Kuşkusuz ekonomik ilişkiler ve üretim araçları, değişim ve dönüşümün vazgeçilmez dinamikleridir ancak, bunları da kimi zaman harekete geçirecek başka faktörlere de ihtiyaç olduğu/olacağı unutulmamalıdır. En azından Weberyen anlayışın da bu konuda farklı bir bakışı ortaya koyma çabasında olduğunu bilmekteyiz. Araştırma, bu konuyu sosyolojik olarak dikkatlere sunma amacındadır. Aslında ülkemizde, özellikle de kimi bölgelerde sık rastlanan bir olgu olmasına rağmen, fazla araştırılmadığı gözlenmiştir. Levirat ve sororatin,

bir kural olarak değil, kimi sorunların çözümü için düşünülen (Altuntek, 1993) bir evlilik türü olduğu da unutulmamalıdır. Konunun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel temelleri belirlendikten sonra bu tür evliliklerin yaşandığı ailelerde ortaya çıkan rol çatışmaları ve bunların insan psikolojisi üzerinde yarattığı gerginlikler bu tip evliliklerin salt tarafların mağduriyeti ile sınırlı kalmadığı da görülmüştür. Bu bağlamda evliliğin kişisel bir tercih ve yine kişisel bir uyum ve denklik gerektiren bir konu olduğunun fark edilmesinin sağlanması da çalışmanın amacına ulaştığını gösterecektir.

KAYNAKLAR

- Altuntek, N. Serpil, Van Yöresinde Akraba Evliliği, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993.
- Aydın; Mustafa, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara, 2000.
- Gökçe, Birsen, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yayınevi, Ankara, 1996.
- Hagedorn, Robert, Sociology, Holt, Rinehart and Winston of Canada, Limited Toronto, 1980.
- Hançerlioğlu, Orhan, Toplumbilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Hellman, Hal, Büyük Çekişmeler, Çeviri: Füsün Baytok, Tübitak Yayınları, Ankara, 1998.
- Kirwen, Micael C, African Widows, Orbis Boks, Maryknoll, New York 1979.
- Kongar, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Kongar, Emre, Türkiye Üzerine Araştırmalar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- Lundberg, A. C. Schrag, N. Larden, Sosyoloji, Cilt II, Siyasal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970.
- Mead, Margaret, Coming of Age in Samoa: a Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization. New York, 1973.
- Ozankaya, Özer, Toplumbilime Giriş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1997.
- Sayın, Önal, Aile Sosyolojisi, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1990.
- Sweedlun, Verne S., Crawford, Golda M., Man in Society, American Book Company, NewYork, 1956.
- Tepperman, Lorne & Blain, Jenny, Think Twice Sociology Looks At Current Social Issues, Prentice Hall, New Jersey, 1999.
- www.bartleby.com